

FUNDAMENTELE MORAAL

Aurelio Fernández

FUNDAMENTELE MORAAAL

Een inleiding

Theologische inleidingen

INHOUD

LIJST VAN AFKORTINGEN.....	10
INLEIDING.....	11

Hoofdstuk I

GRONDBEGINSELEN EN AARD VAN DE MORAALTHEOLOGIE	16
Grondbeginselen en doel van de moraaltheologie	16
Verhouding tussen dogmatische theologie en moraaltheologie.....	17
Korte geschiedenis van de moraaltheologie	18
De bronnen van de moraaltheologie.....	21
De heilige Schrift	22
De Traditie.....	24
Het Leergezag.....	24
Christelijke moraaltheologie en natuurlijke ethiek.....	26
Het leven van de gelovigen die in Christus herboren zijn	28
De universele roeping tot heiligheid.....	29
De Bergrede, handvest van de evangelische moraal	30

Hoofdstuk II

HET FUNDAMENT VAN DE MORAA.....	34
Moraal en godsdienst	34
Verschillen en overeenkomsten tussen ethiek en moraal.....	35
Verhouding tussen religie en moraal leer.....	35
De mogelijkheid van een niet-religieuze ethiek	37
Godsdienstige oorsprong van de moraal	38
De mens is van nature een moreel wezen	40
God schiep de mens op een dergelijke wijze dat hij moreel juist kan leven.....	42
Andere kenmerken van de christelijke antropologie.....	44

De persoon als eenheid	44
De zonde: intrede van wanorde in de goddelijke ordening	46
De mens is teruggekocht en verheven door de verlossing van Jezus Christus.....	47
Kernbegrippen van de fundamentele moraal.....	49
Vrijheid	50
Het geweten	50
Morele normen	50
De bronnen van moraliteit.....	51
Conclusie	52

Hoofdstuk III

HET UITEINDELIJKE OF LAATSTE DOEL VAN

DE MENS.....	53
God, uiteindelijke of laatste doel van de mens.....	54
De mens moet heel zijn handelen op God afstemmen	56
Het uiteindelijke doel van elk schepsel is de verheerlijking van God.....	58
Verschillende manieren om God te verheerlijken	61
Kenmerken van het bovennatuurlijke doel.....	62
Het uiteindelijke doel moet op het menselijke handelen echt invloed uitoefenen.....	64
Enkele actuele misvattingen over het uiteindelijke doel..	65
Het antropocentrisme.....	66
Het materialisme	67
Conclusie	68

Hoofdstuk IV

DE MENSELIJKE VRIJHEID	71
Het bestaan van vrijheid	71
Betekenis en definitie van vrijheid	75
Grenzen aan de vrijheid.....	77
Vrijheid, waarheid en goedheid.....	79
Vrijheid en waarheid	79
Vrijheid en goedheid	81
Vrijheid en verantwoordelijkheid.....	84

Vrijheid en genade	87
Verdienste, genade en vrijheid.....	89
Vrijheid vervolmaakt de menselijke natuur.....	90
Conclusie	91

Hoofdstuk V

HET VRIJE HANDELEN VAN DE MENS.....	93
Aard van het zedelijke leven	93
Het menselijk handelen.....	95
Criteria om handelingen als niet menselijk te bestempelen	100
Gebrekkige kennis	100
Gebrekkige vrijheid	102
Handeling met dubbel effect.....	104
De bronnen van moraliteit.....	105
Richtingen of zedelijke schemata.....	107
Ethisch objectivisme	108
Teleologische ethiek, ethiek gericht op het einddoel.....	109
De situatie-ethiek	111

Hoofdstuk VI

HET MORELE GEWETEN	113
Grootsheden van het geweten.....	113
Definitie	115
Indeling.....	116
Morele principes.....	118
Crisis van het geweten	120
Vrijheid van geweten en gewetensvrijheid	121
Het geweten en de waarheid.....	122
Gewetensvorming.....	125
Middelen om een rechtschapen geweten te verkrijgen..	127
Vervorming en achteruitgang van het persoonlijke geweten.....	130

Hoofdstuk VII	
DE MORELE WET	133
Definitie van wet	133
Voorwaarden van de wet.....	134
Verschillende soorten wetten	135
Eeuwige wet.....	136
Natuurwet.....	136
De natuurwet in de ethische traditie.....	139
De positieve wet.....	144
De nieuwe wet of de wet van het Evangelie	145
Morele principes ten aanzien van de vervulling van de wetten	147
Vrijheid, geweten en wet.....	148
Vrijheid en wet	149
Geweten en norm.....	151

Hoofdstuk VIII	
DE DEUGDEN.....	153
Heiligheid, volheid van christelijk leven.....	153
Zich dankzij deugden vereenzelvigen met Christus	155
Definitie, belang en indeling van een deugd	156
Definitie	156
Belang van de deugd	158
Indeling van de deugden	160

Hoofdstuk IX	
DE ZONDE.....	176
De goedheid van God en de slechtheid van de mens.....	176
De zonde in de Bijbel.....	177
Waar komt de crisis van de zonde in onze tijd vandaan?.....	178
Definitie en indeling van de zonde.....	182
Definitie	182
Indeling.....	184
Vaststelling van de zonden.....	188
Fundamentele optie en concrete handelingen.....	191
Morele principes.....	193

Hoofdstuk X	
DE BEKERING VAN DE ZONDAAR	196
Waardigheid van de persoon en zondebesef.	
Noodzaak tot verlossing	196
De oproep tot bekering	198
Het Oude Testament	198
Het Nieuwe Testament.....	200
Betekenis van bekering.....	202
De noodzakelijke ascetische strijd	205
Het sacrament van Boete en verzoening.....	208
Geschiedenis van het boetesacrament	210
Voorwaarden voor het ontvangen van het boetesacrament.....	211
Conclusie	212

LIJST VAN AFKORTINGEN

AA	Apostolicam actuositatem
CIC	Codex iuris canonici
CKK	Catechismus van de Katholieke Kerk
DH	Dignitatis humanae
DS	Denzinger-Hünemann
DV	Dei Verbum
GS	Gaudium et spes
HV	Humanae vitae
LG	Lumen gentium
MM	Mater et magistra
OT	Optatam totius
PH	Persona humana
RP	Reconciliatio et paenitentia
STh	Summa theologiae
VS	Veritatis splendor

INLEIDING

De fundamentele moraaltheologie is een filosofisch-theologische wetenschap die de laatste tijd, na uitgebreide studie, onderworpen is aan een diepgaande herziening: doordat het morele leven in een ernstige crisis terecht kwam, werd het noodzakelijk zich over dit probleem te buigen; om er de oorzaak van te ontdekken en om zinvol te kunnen antwoorden op de vragen die het opwerpt.

Het woord 'crisis' is nog altijd van toepassing op het leven en de moraal, en de meest gekwalificeerde vertegenwoordigers van onze huidige cultuur wijzen er voortdurend op: intellectuelen, kunstenaars, filosofen, politici, schrijvers enz. Zij allen vragen om een terugkeer naar de ethische waarden en naar de uiteindelijke fundamenten van het morele handelen van de persoon.

Ook verscheidene plechtige documenten van het hoogste Leergezag van de Kerk doen een beroep op de terugkeer van de ethische wetenschap. De encycliek *Veritatis splendor* bevestigt dat de morele wetenschap door een diepe crisis gaat. Deze zorgt er voor dat, zelfs binnen de Kerk en met nog onbekende reikwijdte, het christelijk concept van het leven en de uiteindelijke reden voor een theologie van de moraal in twijfel worden getrokken:

“Immers, er is binnen de christelijke gemeenschap zelf een nieuwe situatie ontstaan die een verbreiding te zien heeft gegeven van talrijke twijfels en tegenwerpingen van menselijke en psychologische, sociale, culturele, religieuze en ook louter theologische aard met betrekking tot de leer van de Kerk inzake de moraal. Het gaat niet meer om partiële en toevallige protesten, maar om een

globaal en systematisch ter discussie stellen van het morele erfgoed op grond van bepaalde antropologische en ethische opvattingen.” (VS, 4)¹

Het is echter niet goed om het woord ‘crisis’ te benadrukken, om te vermijden dat we geloven dat we op een onomkeerbaar punt zijn gekomen, waarin een werkelijkheid die niet meer geldt door een andere vervangen moet worden. Welnu, deze veronderstelling is hier niet helemaal van toepassing. Het is inderdaad waar dat we dringend behoefte hadden aan de hervorming van de uiteenzetting van de moraaltheologie, want, zoals het Tweede Vaticaanse Concilie en andere documenten leren, was het noodzakelijk dat deze discipline in een meer theologische en bijbelse context bestudeerd moest worden. Daarin wordt het morele leven beschouwd als een gevolg en navolging van het leven van Jezus. We weten echter dat de beoogde hervorming gevolgd is door een crisis, zowel in de leer als in het leven. Deze crisis is niet te rechtvaardigen, want zij werd op de spits gedreven en verloor elke maat uit het oog.

Bepaalde auteurs van de moraaltheologie zijn ertoe gekomen om een beperkte thesis aan te hangen die onaanvaardbaar is voor wie in de bijbelse Openbaring gelooft. Sommigen beweren dat het morele leven niet tot de christelijke boodschap behoort, die zodoende alleen over het geloof gaat, terwijl het ethische gedrag het privé-domein van ieders geweten betreft, afhankelijk van de culturele ideeën van de eigen tijd. de heilige paus Johannes Paulus II spreekt er als volgt over:

“Ook is de mening wijd verbreid, die het intrinsieke en

---

1 De vertaling van de citaten uit VS is ontleend aan: heilige Johannes Paulus II, ‘Encycliek Veritatis splendor’, in: Secretariaat Rooms-Katholiek Kerkgenootschap in Nederland, *Kerkelijke documentatie*, Jaargang 21, Nummer 9-10, december 1993. Ten opzichte van deze vertaling zijn enkele kleine wijzigingen die betrekking hebben op het gebruik van hoofdletters of komma’s, herhaling van voorzetsels, of duidelijke errata, niet aangegeven.

onlosmakelijke onderlinge verband van geloof en moraal in twijfel trekt, alsof men alleen met betrekking tot het geloof zou moeten beslissen over een lidmaatschap van de Kerk en haar innerlijke eenheid, terwijl men op moreel gebied een pluralisme zou kunnen tolereren van meningen en gedragingen die aan het oordeel overgelaten worden van het subjectieve, individuele geweten of aan de verscheidenheid van de sociale en culturele context." (VS, 4)

Als dit zo is, moeten we kijken of deze beperkte thesis niet eens te meer het gevolg is van de onontkoombare vervulling van de wet van de slingerbeweging. Want we zijn overgegaan van een periode die het christendom tot een moreel programma leek te reduceren naar een periode die de morele dimensie van het christelijk geloof ontkent. Deze dialectiek weerspiegelt goed dat geen van beide opvattingen door de wetenschap wordt gestaafd. Ook al is het christendom in wezen geen moraalleer, toch bevat het christelijk geloof wel een moraal, en wel op zo een manier dat het christendom niet gescheiden kan worden van ethisch gedrag. De heilige Johannes Paulus II zegt hierover:

"Het geloof heeft ook een morele inhoud: het vormt de grondslag van een coherente inzet van het leven en vereist deze, het brengt de aanvaarding en het onderhouden van de goddelijke geboden met zich mee en vervolmaakt dit." (VS, 89)

Aangezien de ruimte die de morele wetenschap inneemt in de christelijke interpretatie van de mens niet afgebakend is, is het logisch dat ook de fundamentele concepten van deze discipline onderworpen worden aan een grondige herziening, tot een punt waarop de schrijvers het oneens zijn over de richting en de reikwijdte van de basisprincipes die het morele leven schragen, te weten de vrijheid, het geweten, de norm of morele wet, enz. Omdat

deze wetenschap op haar grondvesten schudt, is het noodzakelijk dat de uiteenzetting van de morele wetenschap niet alleen heel precies is, maar ook in overeenstemming met de filosofie en de Openbaring. Om op deze uitdaging te antwoorden heeft de heilige Johannes Paulus II deencycliek *Veritatis splendor* gepubliceerd, waarin hij enkele fundamentele vragen met betrekking tot de moraalwetenschap van de Kerk ontwikkelt waartegen door bepaalde hedendaagse theologische tendensen geringschattend wordt aangekeken. Zo is het ook nodig geweest om in de *Catechismus van de Katholieke Kerk* een volledige en systematische uiteenzetting over de christelijke moraal te nemen.

Van zijn kant wees paus Benedictus XVI, terwijl hij genoemde tekortkomingen aan de kaak stelde, op andere morele thema's die ten onrechte zijn verwaarloosd:

“De mensen hebben daarentegen veel moeite met de moraal die de Kerk verkondigt. Daar heb ik over nagedacht – ik denk er al lange tijd over na –, en het valt me steeds meer op dat de moraal zich in onze tijd als het ware in twee helften heeft gesplitst. Het is niet zo dat de moderne samenleving eenvoudig geen moraal meer heeft, maar zij heeft een ander deel van de moraal om zo te zeggen ‘ontdekt’ en voor zich opgeëist, dat misschien de laatste decennia, en mogelijk al langer, in onze kerkelijke verkondiging niet voldoende ter sprake is gekomen. Het zijn de grote thema's ‘vrede’, ‘geweldloosheid’, ‘gerechtigheid voor allen’, ‘zorg voor de armen’ en ‘eerbied voor de schepping’” (*Toespraak*, 9 november 2006).²

Ondanks het belang en de urgentie van de problemen die in onze tijd door de moraalwetenschap gesteld worden, hebben wij het raadzaam gevonden sommige niet aan

---

² Toespraak gehouden tijdens een ontmoeting met de Zwitserse bisschoppen.

de orde te stellen, gezien de bescheiden omvang van deze studie. Wij zullen ons hier hoofdzakelijk bezig houden met de basisvraagstukken van de christelijke moraal. Daarbij leggen we de nadruk op de rationaliteit van de moraal van het Nieuwe Testament, alsmede op de basisbegrippen die haar schragen. Aangezien het niet mogelijk was ze in hun ontwikkeling te schetsen, hebben we dat gemis opgevangen met een meer uitgebreid betoog over het gegeven van de Openbaring. Uiteindelijk bouwt de christen, zoals de klassieken het zeggen, zijn geloof niet op de grondbeginselen van de filosofen maar op het onderricht van Jezus.

Daarom treft men in dit bescheiden werk allereerst de bijbelse doctrine met betrekking tot het ethisch handelen van de gelovige aan, en daarna een korte uiteenzetting over de moraaltheologie. Op deze wijze hopen wij te beantwoorden aan de doelstelling van deze serie, die beoogt de "fundamentele vragen van de theologisch wetenschap" uiteen te zetten, "om ze bereikbaar te maken voor de gemiddeld ontwikkelde lezer". De schrijver hoopt vurig dat hij dit doel bereikt.